

Nurettin Topçu düşüncesi: Osmanlı ve Yeni Cumhuriyet'te eğitim ve Teknik / The thought of Nurettin Topçu: Education and technic in the Ottomans and the New Republic

<https://guneydoguasyacalismalari.com/2023/01/22/nurettin-topcu-dusuncesi-osmanli-ve-yeni-cumhuriyette-egitim-ve-teknik-the-thought-of-nurettin-topcu-education-and-technic-in-ottoman-and-new-republic/>

Mehmet Özay

22.01.2023

Değişim ve kurumsallaşma bağlamında teknik ve eğitim konusu, Osmanlı toplumunda yaşanan -özellikle, askeri alanla sınırlandırılma eğilimi gösterilen- gerileme karşısında gündeme gelmiştir.

Oysa, Osmanlı toplumu, bir yandan askeri, öte yandan eğitim alanında kuruluşundan başlayarak ortaya koyduğu teori ve pratikler onun çözümlerini değil, yükselişini ortaya koymuştur.

Bu noktada sorunun yani, gerilemenin ne zaman ve ne şekilde tezahür ettiği meselesi, pek çok entellektüel gibi döneminin adamı özelliği taşıyan, Nurettin Topçu tarafından da ele alınmıştır.

Osmanlı siyasi ve askeri eliti, yaşanan çözümlerle ve özellikle de, toprak kayıplarıyla ortaya çıkan duraklama ve gerileme süreçleri karşısında çözümlerini, 'taklit' (*imitation*) bağlamının çokça öne çıktığı/çıkarıldığı üzere, askeri eğitim ve teknolojiye karşılaşılabilecek şekilde, Batılılaşmada (*Westernization*) bulmuştur.

Çözüm arayışının başlangıcı

Osmanlı ordusunun Rusya, Avusturya-Macaristan gibi 'Avrupa-î' denilebilecek orduları karşındaki zaafiyeti ve bu sürecin yol açtığı toprak (*territory*) kayıplarının, Osmanlı devlet ve toplum düzeni içinde sarsılmalara yol açması, aynı zamanda çözümün nerede bulunabileceğine dair görüşlerin de gündeme gelmesine ve tartışılmasına neden olmuştur.

Kronolojik olarak bakıldığında, teknik/teknoloji alanında taklit ve/ya eğitim vasıtasıyla olsun, önerilen çözümlerin özellikle de, askeri teknolojiye dair çözümlere yapılan vurgu ve bu alandaki gelişmelerin kafi ve yeterli olacağı konusunda neredeyse var olan konsensüs, uzun bir süre bu yaklaşımın devam ettirilmesini bir anlamda zorunlu kılmıştır.

Avrupa orduları karşısında savaş meydanlarında yaşanan kayıpların, yine savaş meydanında ve bununla ilintili alanlarda yapılacak düzenlemelerle telâfi edilebileceğine duyulan neredeyse 'mutlak' inanç, temelde kaybın nerede olduğu sorusuna verilen cevap veya cevapların, ne denli hatalı ve yanlış olduğunu zamanla ortaya koyuyordu.

Bu gelişme sürecinde din mi, bilim mi bağlamının da gizli/açık ortaya çıkması, zamanla birbirinden farklı bu iki alanın, neredeyse düşman kılınacak bir konuma oturtulmasını da zorunlu kıldı.

Bu uzun süreçlerin bir sonucu olarak devletin yani, Osmanlı'nın yıkılışı ile bunun yerine, yeni Cumhuriyet'in kuruluşunu bu yaklaşımlardan bağımsız ele almak mümkün değildir.

Tam da bu noktada, söz konusu bu tarihi dönüşüm ve değişime tanıklık edenler arasında önemli bir yeri olduğu düşünülebilecek Nurettin Topçu'nun nasıl bir yaklaşım sergilediği meselesi, geçmişi ve dönemini nasıl okuduğuna ve geleceğe dair ne tür bir yaklaşım sergilediği üzerinde hâlâ durulmaya değer gözükmektedir.

Topçu'nun, eleştirel yaklaştığı hususları kısaca şu şekilde sıralamak mümkün: a) Osmanlı dönemi medrese yapılaşması; b) yeni Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimler ve müfredat.

Topçu'nun bu noktada, tüm Osmanlı toplumunda -genele şamil bir eğitim kurumu olarak- medrese kurumu üzerinden yaptığı değerlendirme konunun, aslında 16. yüzyılda başlayan duraklama ve 17. yüzyılı sonlarında neşet eden toprak kayıpları ile benzer bir döneme tekabül ettiğini gösteriyor.¹

Öyle ki, medrese kurumunun bir anlamda içe kapanması olarak da yorulanabilecek durumu, söylemlerde çokça yer tutan tekrarcılığa, bir başka deyişle, 'Aristo kıyasçılığına' takılıp kalmasında kendini gösteriyor.²

Bununla birlikte, Osmanlı toplumu dışında, diğer İslam toplumlarında benzer medrese yapılarındaki durağanlığın 14. yüzyıldan itibaren başgösterdiği yönündeki söylem dikkate alındığında, Osmanlı'da 14 ilâ 17. yüzyıllar arasında neler olduğunun da detaylı bir şekilde incelenmesini gerektiriyor.

Öte yandan, Topçu düşüncesinden anlaşıldığı üzere, erken dönem Cumhuriyet sürecinde gerçekleştirilen devrimlerin, bir eğitim bütünlüğü olarak medrese kurumunun kayda değer ölçüde değiştirilmesinin getireceği varsayılan gelişmeyi ortaya koyamamasını, dönemin kasıtlı veya kasıtsız bir iç çelişkisi olarak yorumlamak gerekir.

Topçu'nun ileri sürdüğü üzere, örneğin diğer pozitif bilim dersleri ile özellikle de, felsefe gibi düşünceyi ve yeniliği veya bir başka deyişle yenilikçi düşünceyi içinde barındırması beklenen bir dersin, beklenen değişimde motor gücü oluşturamayışı önem arz ediyor.³

Burada, felsefenin neye tekabül ettiğini iyi düşünmek gerekiyor. Yunan felsefesi ve/ya diğer medeniyetlerin geliştirdiği/ortaya koyduğu, içinde metafizik düşüncelere bağımlılık yerine, İslam dini ve düşünce yapısından neşet eden veya aradan geçen zaman sürecinde neşet etmesi beklenen yapının ortaya konulamamış olduğudur.

Bir yandan, medrese özelinde Osmanlı eğitim sistemi, öte yandan epistemolojisini Fransız eğitim sistemine odaklamış olan yeni Cumhuriyet eğitim yapılaşmasında temel eksikliğin, bu toplumun yani, Müslüman Türk toplumunun tarihsel düşünce sisteminin ele alınamaması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Topçu'nun eleştirisine temel aldığı Osmanlı'nın aşağı yukarı son üç yüz yılında medrese ile yeni Cumhuriyet döneminde dini düşünce yapılaşmasına yönelik birbirinden ayrışan ancak, sonuç itibarıyla gelinen noktada, bir şekilde durağanlaşmayı -doğrudan ve dolaylı olarak-

¹ Ezel Erverdi. (2019). *Nurettin Topçu: Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 1000.

² A.g.e., s. 1000.

³ A.g.e., s. 1001.

ortaya çıkaran benzer süreçlerle karşılaşılıyor.

Rehavet ve/ya zaman kaybı

Burada bir parantez açıp, Osmanlı'da askeri gerilemeye rağmen, toprak kayıplarının -bir ölçüde sanki büyük bir başarı olarak sunulan- 17. yüzyıl sonlarında gerçekleşmiş olmasını Osmanlı'da askeri, bürokrasi ve de eğitim/teknik alanındaki gelişmelerden ziyade -veya en azından varsa bile-, böylesi değişimlerin yanı sıra, Avrupa'nın iç çelişkilerinin, çatışmalarının o coğrafyayı yani, Avrupa'yı kafi miktarda meşgul ettiği gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.⁴

Bu konuya biraz daha yakından bakıldığında, aslında Osmanlı'yı bir anlamda rehavete sürükleyen, "işte ayaktayız, mücadeleyi sürdürüyoruz" söylemine yol açan aslında, Avrupa'nın kendi iç çatışma süreçleri olmuştur. Öyle ki, bu noktada, Osmanlı'da siyasi elitin bu süreci okuyamadığı gayet açık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Nihayetinde, Osmanlı'nın ilk resmi elçisi sıfatıyla, 28 Çelebi Mehmet'in Fransa seyahatinin 1720'de gerçekleşmiş olması,⁵ Osmanlı siyasi elitinin Avrupa'daki gelişmeleri -o da sadece bir ülke üzerinden- ve de ancak yüzeysel gözlemlerle, aradan epeyce bir süre geçtikten sonra anlama yönünde bir işaret verdiğini hatırlamakta yarar var.

Bu sürecin, aynı zamanda Avrupa'daki çatışmaya taraf olan ülkelerin kendi ulusal ordu yapılanmalarında, klasik savaş teknikleri ve yöntemlerinde sürekli bir gelişmeyi, yenilenmeyi getirdiğini yabana atmamak gerekir.

Osmanlı, hiç de kısa denilemeyecek süreçte, toprak kaybı yaşamasa da, Avrupa'da askeri teknoloji alanındaki gelişmeleri⁶ ve buna zemin teşkil eden eğitim araç ve süreçlerini de yakından takip edemediği ortadadır. Bunun, sadece askeri yapıyla sınırlı olmadığı da, bir sosyal gerçeklik olarak karşımızda duruyor...

Burada kaçınılmaz olarak şu hususiyete tanıklık ediyoruz. O da, Osmanlı'nın rehavete sürüklenmesinin, hem eğitim, hem de orduda gerçekleştirilmesi beklenen 'ıslah'/reform çabalarının gecikmesine yol açmış olmasıdır.

Bir düşünür olarak Nurettin Topçu, yaşadığı dönemde, erken dönem Cumhuriyet'in yol açtığı kültür, eğitim alanındaki yapılaşmasının neden olduğu sorunları araştırırken, uzun bir dönemi içinde barındıran Osmanlı son dönemini de gözlerden uzak tutmuyor.

Uzun dönemli bakış açısını yansıtan Topçu'nun, ilgili dönemleri yalnız eleştirmekle kalmadığını söylemek gerekir.

Aksine, özellikle günümüz Müslüman Türk toplumu ve daha geniş çerçevede düşünüldüğünde tüm benzerlikleri ve farklılıklarıyla diğer Müslüman toplumlarda karşılaşılan İslami düşünce sorununun kökenine vurgu yapması, aslında sorunların çözümüne nereden başlanması gerektiğine dair bir fikir veriyor.

---

⁴ Paul Coles. (1968). *The Ottoman Impact on Europe*, London: Thames&Hudson, s. 183.

⁵ Hüner Tuncer. (1987). Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi (1132-33 H./1720-21 M.), Cilt 51, Sayı 199, (Nisan). (131-152).

⁶ Paul Coles. (1968). *The Ottoman Impact on Europe*, London: Thames&Hudson, s. 186.

<https://guneydoguasyacalismalari.com/2023/01/22/nurettin-topcu-dusuncesi-osmanli-ve-yeni-cumhuriyette-egitim-ve-teknik-the-thought-of-nurettin-topcu-education-and-technic-in-ottoman-and-new-republic/>